

УДК 347.1

О. Іваненко,кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного права та процесу
Юридичного інституту Національного авіаційного університету**А. Тимошенко,**студент
Юридичного інституту Національного авіаційного університету

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В АУДІО– ТА ВІДЕОЗАПИСАХ, ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВИЛ ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДЕМОНСТРАЦІЇ

В умовах стрімкого розвитку науки і техніки широкого розповсюдження та доступності набули засоби аудіо– та відеофіксації, що, безумовно, призводить до збільшення кількості випадків надання аудіо– та відеозаписів до суду у якості джерела доказової інформації.

У доктрині цивільного процесуального права тривають дискусії про природу аудіо– та відеозаписів: чи є вони самостійними судовими доказами або різновидом письмових чи речових. Наразі залишаються малодослідженими питання допустимості аудіо– та відеозаписів, особливо допустимості записів, на яких зафіксовані відомості про особисте життя громадян, без їх відомості. Закріплений у статті 188 ЦПК України процесуальний порядок дослідження записів є явно недостатнім для того, щоб гарантувати процесуальні права осіб, які беруть участь у справі, а також достовірність відомостей, зафіксованих таким чином. Потребують осмислення правила оцінки допустимості та достовірності аудіо– та відеозаписів.

У зв'язку із необхідністю запровадження сучасних підходів до здійснення судочинства очевидною стає тенденція удосконалення правил і процедур, що забезпечують доступ до правосуддя із застосуванням новітніх технологій. Проведення судових засідань із використанням відеоконференцій вже знайшло своє застосування в цивільному процесі. Доказове значення відеозаписів, що здійснюються при протоколюванні таких засідань, потребує теоретичного осмислення.

Законодавче розширення переліку засобів доказування дало новий поштовх в дискусії щодо місця аудіо– та відеозаписів в системі засобів доказування. Зважаючи на відсутність теоретичного обґрунтування

виокремлення записів в самостійний вид доказів, наразі дискусія акцентувалась на тому, чи варто зазначені засоби доказування розглядати як різновиди письмових або речових доказів, або ж вважати їх засобами доказування, що мають особливу правову природу.

Так, одні вчені вважають, що аудіо– та відеозаписи варто відносити до письмових доказів. Зокрема, І.Н. Лук'янова вказує на те, що аудіо– та відеозаписи можуть бути віднесені до письмових доказів на тій підставі, що доказове значення мають не фізичні властивості матеріальних носіїв, а зафіксовані на них за допомогою спеціальних знаків відчуття (звук та зображення) [15, с. 302–303].

Інші розглядають аудіо– та відеозаписи в якості речових доказів. У сучасному цивільному процесуальному праві такої ж позиції дотримується В.В. Вандишев [17, с. 190]. Схожої точки зору дотримується і М.А. Степанов, який під аудіозаписом (звукозаписом) пропонує розуміти предмет, що містить зафіксовану на матеріальному носії за допомогою технічних засобів звукову інформацію у вигляді різного роду звуків та звукосполучень та інших явищ, що сприймаються органами слуху людини та можуть бути відтворені. Під відеозаписом автор пропонує розуміти предмет, що містить зафіксовану на матеріальному носії за допомогою технічних засобів візуальну інформацію – явища, що сприймаються органами зору людини (візуальне зображення), а також фонограму у вигляді звукозапису, зафіксованої на тому самому носії [18, с. 133–134].

Насамкінець, ряд авторів, а саме М.Д. Олегов, І.М. Стрелов, М.К. Треушников, Ю.П. Белих, А.Т. Боннер розглядають звуко– та відеозаписи як самостійні

докази в цивільному процесі [19, с. 185; 20, с. 6, 13; 21, с. 260; 22, с. 21-24; 23, с. 80].

Вважаємо, що правова природа аудіо- та відеозаписів може бути визначена за умови виявлення їх суттєвих ознак, що видається можливим в результаті їх порівняння з іншими предметними доказами, перш за все – з письмовими та речовими. Для цього необхідно звернутися до визначення цих доказів.

Положення Цивільного процесуального кодексу України, на жаль, не демонструють єдність у формулюванні дефініцій різних видів доказів. Визначення письмових доказів, що містяться у частині 1 статті 64 ЦПК України, не розкриває їх суттєвих ознак. Законодавцем лише вказано широкий невичерпний перелік видів документів, що можуть бути використані учасниками цивільного процесу у якості письмових доказів.

В доктрині цивільного процесуального права виділяються наступні суттєві ознаки письмових доказів: по-перше, зміст письмових доказів складають думки людей, зафіксовані за допомогою спеціальної знакової системи (букв, цифр), об'єднані в певну систему, структуру, та є доступними для сприйняття людиною [27, с. 194–195]; по-друге, письмові докази мають надходити від осіб, які ще не займали процесуального статусу сторони, третьої особи, експерта [8, с. 225]; по-третє, письмові докази переважно виникають до процесу і не пов'язані з ним [28, с. 211].

Правова природа речових доказів в науковій літературі розкривається в цілому односторонньо, і визначення цього виду доказів не викликає принципових спорів та суперечностей. Відповідно до статті 65 ЦПК України речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи [1]. Таким чином, законодавче визначення містить суттєві ознаки цього виду доказів. По-перше, речовий доказ – це завжди предмет матеріального світу, а по-друге, доказова інформація в речових доказах виражена не за допомогою спеціальних знаків, як в письмових, а у зовнішньому вигляді, властивостях, місці знаходження та інших ознаках предметів матеріального світу.

Поряд з цим в доктрині цивільного процесуального права поки не розроблено таке визначення аудіо- та відеозаписів, що б отримало загальне визнання. А.А. Мохов та А. Я. Риженков розглядають аудіо- та

відеозаписи в контексті документів, що містять інформацію у вигляді образів (зорових, звукових) [29, с. 59]. І.В. Решетнікова під звукозаписом розуміє засіб доказування обставин, що мають відношення до справи, за допомогою фіксації на спеціальні технічні пристрої голосу або інших звукових сигналів, а під відеозаписом – засіб доказування обставин, що мають відношення до справи, за допомогою фіксації на спеціальні технічні пристрої зображення та звукових сигналів [26, с. 216].

З точки зору методології дослідження видається правильним здійснити аналіз суттєвих ознак, що характеризують різні види доказів, при цьому розділивши на групи, що відображають їх однакові елементи. В якості таких груп можуть виступити суттєві ознаки (елементи) поняття «судовий доказ», що є у даному випадку родовим.

В науці цивільного процесуального права судові докази мають такі суттєві ознаки: зміст, тобто інформація про факти (юридичні, доказові), яким властива відносність; процесуальна форма; певний процесуальний порядок отримання та дослідження доказової інформації [30, с. 86–87]. Таким чином, правова природа судових доказів визначається єдністю змістовного (інформаційного), матеріального та процесуального елементів [31, с. 30–31].

Змістовний елемент судового доказу складають відомості (інформація) про обставини справи в межах доказування. Так, у речових доказах відомості про обставини справи черпаються із зовнішнього вигляду предметів, структури, внутрішніх властивостей, місця знаходження, самої їх наявності. У звукозаписах доказова інформація виражена у звуковій формі. Особливістю звукозаписів є те, що вони можуть містити не тільки відомості про дії (бездіяльність), що доказуються, а й розмови та інші компоненти звукового ряду (викрики, музика, інші шуми), що їх супроводжували.

За допомогою відеозапису можливе збереження будь-якої візуальної (наглядно-образної) інформації, що має або не має звуковий супровід. Справедливим у цьому контексті є зауваження А.Т. Боннера, на думку якого при демонстрації якісно зробленого відеозапису виникає можливість найбільш повно відтворити обставини, що мали місце, а це, у свою чергу, суттєво полегшує суду та особам, що беруть участь у справі, сприймання обставин справи [23, с. 80–81].

Варто, зокрема, відмітити таку особливість звукової та наглядно-образної інформації, що складає зміст аудіо- та відеозаписів, як її динамічний характер,

під яким слід розуміти безперервне відображення, зберігання та подальше відтворення, а також візуальне та (або) слухове сприйняття учасника процесу обставин дійсності в якісних, кількісних, просторових змінах (їх відсутності), що відбуваються з людьми та предметами матеріального світу протягом певного часу. Фіксація відомостей про обставини справи в їх динаміці забезпечує можливість отримати суду та особам, що беруть участь у справі, найбільш повну інформацію про них під час судового розгляду.

На відміну від аудіо- та відеозаписів, в письмових та речових доказах інформація про обставини справи зазвичай представлена у статичному вигляді. Навіть у випадку, якщо письмовий або речовий доказ зберігає інформацію про подію, що мала місце протягом тривалого часу, то від осіб, які сприймають такого роду доказ, вимагається певна розумова діяльність та увага для того, щоб подумки відтворити обставини справи.

Відтворення аудіо- та відеозаписів дозволяє відновити обставини справи в тій послідовності, в якій вони мали місце в дійсності, що, у свою чергу, забезпечує сприйняття подій у свідомості без особливих інтелектуальних зусиль.

Таким чином, в письмових та речових доказах, аудіо- та відеозаписах використовуються різні виражальні засоби для зберігання та передачі відомостей про обставини справи: в письмових доказах – це письмові і графічні, в речових – зовнішній вигляд, форма, місце знаходження, внутрішні властивості та інші характеристики предметів матеріального світу, у аудіо- та відеозаписах – відповідно, звук та зображення, що динамічно розвиваються.

Аудіо- та відеозаписи, так само як і письмові докази, можуть з'являтися тільки завдяки свідомій діяльності людини, направленої на фіксацію за допомогою засобів аудіо- та відеозаписів тих чи інших обставин дійсності, що мають місце в певний період часу. Однак, на відміну від письмових доказів, зміст аудіо- та відеозаписів з значно меншої міри залежить від того, ким здійснювався запис: особою, зацікавленою чи незацікавленою у результаті справи.

Основна відмінна риса аудіо- та відеозаписів як засобів доказування полягає в тому, що зміст аудіо- та відеозаписів при дослідженні може справляти особливе враження на суд, осіб, що беруть участь у справі, та громадян, присутніх у залі судового засідання. Як правило, динамічний характер інформації, що міститься в аудіо- та відеозаписах, призводить до того, що на осіб, які сприймають таку інформацію,

вона справляє враження високого рівня переконливості.

Змістовний елемент такого виду доказів, як аудіо- та відеозаписи, володіє певною особливістю, що має враховуватися судом при їх дослідженні та оцінці, – виразним засобом, за допомогою якого зберігаються відомості про обставини справи. У звукозаписах таким виразним засобом є звукова динамічна інформація, що забезпечує, як правило, сприйняття відомостей про обставини справи судом та іншими учасниками процесу, публікою, що супроводжується враженнями високого ступеня переконливості такої інформації.

Сприймаючи інформацію про обставини справи в обсязі, наближеному до того, який ці особи отримали б, якби вони опинились безпосередніми спостерігачами даних обставин в той час, коли вони мали місце в реальному житті, вони відчують особливий психологічний вплив, результатом якого може стати переконання, що вони – «майже очевидці», а отже, досліджувані події мали місце в дійсності. Ні письмові, ні речові докази подібною особливістю не володіють.

Для виявлення правової природи аудіо- та відеозаписів має значення, чи володіє процесуальний елемент цих засобів доказування істотними особливостями. Так, ЦПК України передбачає різні способи залучення доказів у цивільний процес. Одним з них, найбільш поширеним і таким, що відповідає принципам диспозитивності та змагальності, є подання доказів до суду безпосередньо особами, що беруть участь у справі.

Резюмуючи зазначене вище, можна сформулювати основні висновки.

Аудіо- та відеозаписи як засоби доказування мають істотні особливості, які проявляються у змістовному та процесуальному елементах та відрізняють зазначені засоби від інших предметних доказів (письмових та речових), що, у свою чергу, дозволяє обґрунтувати їх самостійну правову природу як доказів.

У змістовному елементі істотною особливістю аудіо- та відеозаписів є те, що їх зміст складає звукова та динамічна образотворча (наочно-образна) інформація, що дозволяє суду та особам, які беруть участь у справі, сприймати обставини справи в обсязі, наближеному до того, який би ці особи сприймали, якби вони опинились безпосередніми спостерігачами даних обставин в реальному житті. Аудіо- та відеозаписи мають велику наочність, створюють ефект присутності суду та осіб, які беруть участь у справі, за тих обставин, які зафіксовані

за допомогою записів. У зв'язку з цим вони здатні впливати на учасників процесу. Ні письмові, ні речові докази подібною здатністю не наділені.

Однак не слід, у зв'язку із особливостями змісту, розглядати аудіо- та відеозаписи як «докази з перевагами». Наділення аудіо- та відеозаписів статусом судових доказів не применшує доказового значення інших, перевіреним часом доказів, а лише створює нові можливості для більш повного прийняття судом і особами, що беруть участь у справі, обставин справи.

У процесуальному елементі аудіо- та відеозаписів істотним є такий спосіб доведення змісту записів до суду та осіб, що беруть у справі, як відтворення їх змісту за допомогою спеціальної апаратури. Процесуальний порядок дослідження аудіо- та відеозаписів вимагає від суду прийняття низки підготовчих дій, не характерних для інших видів доказів. Наприклад, пов'язаних зі створенням технічних умов для відтворення записів у судовому засіданні, залученням спеціаліста.

Особливе місце в процесуальному порядку дослідження аудіо- та відеозаписів належить їх дослідженню в спеціально обладнаному для цього приміщенні. Процесуальне законодавство не визначає, які процесуальні дії повинні бути вчинені судом і можуть бути вчинені особами, що беруть участь у справі, у разі встановлення судом необхідності дослідження записів у спеціальному приміщенні. Пропонується розглядати дослідження аудіо- та відеозаписів в спеціально обладнаному приміщенні як окрему процесуальну дію. Його проведення і процесуальне оформлення мають здійснюватися в порядку, передбаченому для проведення окремих процесуальних дій.

Виявлені суттєві особливості аудіо- та відеозаписів дозволили сформулювати наступні висновки. Так, звукозапис пропонується розуміти як зафіксовану на матеріально-технічному носії інформацію у вигляді безперервного поєднання звуків (динамічної інформації), що відображає обставини, які мають значення для справи, яка отримана в передбаченому цивільним процесуальним законодавством порядку. Під відеозаписом слід розуміти зафіксовану на матеріально-технічному носії безперервну наочно-образну (візуальну) і, як правило, звукову інформацію, що відображає обставини, які мають значення для справи та отримана в передбаченому цивільним процесуальним законодавством порядку.

Ключові слова: аудіо- та відеозаписи, судові докази, джерело доказової інформації,

речові докази, допустимість та достовірність доказів, судові рішення.

Стаття присвячена дослідженню правової природи аудіо- та відеозаписів, зміст яких має доказове значення при вирішенні цивільної справи по суті, визначенню їх місця та значення в системі засобів доказування в цивільному процесі, вивченню процесуальних правил дослідження та демонстрації аудіо- та відеозаписів, з одного боку, як гарантій достовірності отримуваних судом відомостей, а з іншого – як гарантій прав осіб, які беруть участь у справі.

Статья посвящена исследованию правовой природы аудио- и видеозаписей, содержание которых имеет доказательственное значение при разрешении гражданского дела по существу, определению их места и значения в системе средств доказывания в гражданском процессе, изучению процессуальных правил исследования и демонстрации аудио- и видеозаписей, с одной стороны, как гарантий достоверности получаемых судом сведений, а с другой – как гарантий прав лиц, участвующих в деле.

The article investigates the legal nature of sound and video recordings, the content of which has probative value in resolving civil cases on the merits, determining their place and importance in the system of evidence in civil proceedings, the study of procedural rules for research and demonstration of sound and video recordings, on the one hand as guarantee the reliability of information received by the court, on the other – both guarantees the rights of persons involved in the case.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Лукьянова И.М. Новые средства доказывания в арбитражном процессе / И.М. Лукьянова // АПК и ГПК 2002 г.: сравнительный анализ и актуальные проблемы правоприменения. М., 2002. – С. 302–303.
3. Гражданский процесс: Курс лекций / В.В. Вандышев, Д.В. Дернова. – СПб., 2001. – 312 с.
4. Степанов М.А. Доказывание по гражданским делам о компенсации морального вреда : Дисс. ... канд. юрид. наук. – Тверь, 2003. – 19 с.

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. В.В.Комарова : Одиссей, 2001. – 467 с.
6. Стрелов И.М. Обязанности по доказыванию при рассмотрении и разрешении гражданских дел : Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. СПб, 2005. – 18 с.
7. Треушников М.К. Судебные доказательства. – М., 2005. – 310 с.
8. Белых Ю.П. Судебное исследование аудиодокументов (процессуально-криминалистический аспект) / Ю.П. Белых // Эксперт-криминалист. – 2006. – № 4. – С. 21–24.
9. Боннер А.Т. Аудио- и видеозаписи как доказательство в гражданском и арбитражном процессе / А.Т. Боннер // Законодательство. 2008. – № 3. – С. 80–84.
10. Решетникова И.В. Доказывание в гражданском процессе: Учеб.-практ. пособие. М., 2010. – 265 с.
11. Треушников М.К. Доказательства и доказывание в советском гражданском процессе. – М., 1982. – 214 с.
12. Цивільний процес України : академічний курс : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.]; [за ред. С.Я. Фурси]. – К. : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2009. – 848 с.
13. Коваленко А.Г. Комплексное исследование института доказывания в гражданском и арбитражном процессе : Автореф. дисс. ... д-ра. юрид. наук. СПб., 2003. – 28 с.
14. Лукьянова И.М. Доказательства в арбитражном процессе : Дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2003. – 214 с.

УДК 343.152

Е. Шевченко,

здобувач

Національної академії прокуратури України

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ВИПРАВДУВАЛЬНОГО ВИРОКУ

Належне виконання будь-якого судового рішення є однією із беззаперечних цінностей цілої низки європейських країн. Зокрема, про це свідчить те, що даному питанню була приділена окрема увага. Мова йдеться про ухвалення 9 вересня 2003 року Комітетом Міністрів Ради Європи Рекомендації Рес (2003) 17 щодо примусового виконання (далі – Рекомендація Рес (2003) 17) [1], де звернуто увагу на необхідності вдосконалення порядку виконання судових рішень з метою забезпечення їх належної, дієвої та ефективної реалізації.

Що ж до самих цих встановлених Рекомендацією Рес (2003) 17 міжнародних стандартів виконання судових рішень, то ними є необхідність: 1) чіткого визначення й підкріплення чіткими правовими нормами повноважень, прав та обов'язків сторін і третіх осіб (п. а ч. 1 Розділу 3 Рекомендації Рес (2003) 17); 2) існування достатньо детальних норм законодавства відповідного права й судових рішень, для того, щоб процедура виконання характеризувалася правовою передбачуваністю й прозорістю, а також скільки можливо, була прогнозованою й ефективною (п. б ч. 1 Розділу 3 Рекомендації Рес (2003) 17); 3) неможливості відкладання виконання судового рішення, якщо для цього немає підстав

(п. f ч. 1 Розділу 3 Рекомендації Рес (2003) 17); 4) у відповідних випадках – врахування інтересів третіх осіб (п. g ч. 1 Розділу 3 Рекомендації Рес (2003) 17).

В зв'язку з цим процедура виконання судового рішення повинна: 1) бути чітко визначеною (п. а ч. 2 Розділу 3 Рекомендації Рес (2003) 17); 2) давати вичерпне визначення переліку виконавчих документів та умов набрання ними чинності (п. б ч. 2 Розділу 3 Рекомендації Рес (2003) 17); 3) чітко визначати права й обов'язки третіх осіб (п. с ч. 2 Розділу 3 Рекомендації Рес (2003) 17); 4) передбачати найбільш ефективні й підходящі засоби вручення документів (п. d ч. 2 Розділу 3 Рекомендації Рес (2003) 17).

Водночас, якщо поглянути на порядок виконання виправдувальних вироків в Україні, то можна з усією впевненістю стверджувати про те, що він не повною мірою відповідає наведеним положенням Рекомендації Рес (2003) 17. В зв'язку з чим важко стверджувати про справжнє приєднання України до Європейського співтовариства та його стандартів життя, коли національне законодавство, стосовно певних інститутів, побудовано не за алгоритмами європейського та міжнародного права.